

Эргешали кызы Айчүрөк

**КӨП МАДАНИЯТТУУ БИЛИМ БЕРҮҮНҮН ЖАНА КӨП МАДАНИЯТТУУЛУККА
ТАРБИЯЛООНУН ЗАРЫЛЧЫЛЫКТАРЫ**

Эргешали кызы Айчүрөк

**НЕОБХОДИМОСТИ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И
ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ВОСПИТАНИЯ**

Ergeshali kyzy Aichurok

**NECESSITIES OF POLY CULTURAL EDUCATION AND
POLY CULTURAL TRAINING**

УДК: 373.2/035.4-371

Бул макалада көп маданияттуу билим берүүнүн жана көп маданияттуулукка тарбиялоонун зарылчылыктары, өзгөчөлүктөрү жөнүндөгү мектеп окуучуларынын ойлору, көз караштары жана ага карата болгон жыйынтык пикирлер баяндалды.

Негизги сөздөр: маданият, көп маданияттуулук, улуттар, этнос, дүйнөлүк маданият, баалуулуктар, улутмандык, мекенчилдик, каада-салт, сыйлоо.

В этой статье рассматриваются мнения, взгляды учениково необходимости и особенностях поликультурного воспитания и поликультурного образования.

Ключевые слова: культура, поликультурность, национальности, этнос, мировая культура, ценности, патриотизм, обычаи, уважение.

In this article views, opinions of pupils about necessity, features of polycultural education and polycultural education are considered.

Key words: culture, polyculture, nationalities, ethnosc, world culture, values, patriotism, customs, respect.

Кыргыз Республикасынын аймагында 80ден ашуун улуттун өкүлдөрү жашагандыктан, ар бир жаш муундун жүрөгүнө мекенчилдик, улутмандык сезимди орнотуп, жарандык көз карашты калыптандыруу учур талап кылган негизги маселелердин бири болуп саналат. Бул багытта жаш муундарды кыргыз элинин, кыргыз улутунун тарыхый, маданий баалуулуктарын сактоо, өнүктүрүү менен башка улуттун маданий баалуулуктарын сыйлоого үйрөтүү негизги орунда тураары анык болуп турат.

Мамлекетибиздин билим берүү багытындагы реформалары да бүткүл дүйнөлүк деңгээлдеги билим берүүнүн үлгүлөрүн практикалоого багытталган. Мисалы, ЮНЕСКО эл аралык уюму азыркы учурда билим берүүнүн “билүүгө үйрөнүү – жасаганды үйрөнүү – болууга үйрөнүү” классикалык парадигмасына “бирге жашоону үйрөнүү” - деген жаңы бөлүктү практикалоого багыт алды. Бул маселелердин талаптагыдай иш жүзүнө ашырылышы жана өз деңгээлинде чечилиши өлкөбүздүн региондорундагы билим берүүнүн абалына да түздөн-түз таасирин бермекчи.

Көп маданияттуу билим берүү жөнүндө сөз кылганда, маданияттар ортосунда жүргүзүлгөн диалог жөнүндө айтышыбыз керек. Бул маселеге С.Г. Тер-Минасова жана В.В. Сафронова сыяктуу профессорлор кайрылып, алар тарабынан илимий көз

караштар иштелип чыккан. Бул кубулуштун маңызын дагы терең окуп-үйрөнүү үчүн М.С. Кагандын философиялык ой-жүгүртүүлөрүнө да токтолуубуз керек. Окумуштуу өзүнүн илимий эмгегинде маданияттардын өз ара диалогу инсандардын сүйлөшүү учурунда бирин-бири сыйлоосу, урматтоосу жана бирин-бири толуктоо, өнүктүрүү, жаңыртуу максатында ой бөлүшүүсү, бири-биринин маданияттарын үйрөнүүсүнүн негизинде ишке ашырылган диалог деп эсептеген [1]. Мына ушул шарттар аткарылганда гана азыркы заманбап полимаданияттуу дүйнөбүздө ар түрдүү маданияттар бирге жашай алышы мүмкүн. Тактап айтканда, маданияттар ортосунда толук жана тең укуктуу диалог ар бир инсандын өзүнүн улуттук маданиятын жана эне тилин жакшы билгенде гана туура ишке ашырылышы мүмкүн. Жеке инсандын өз маданиятынын баалуулуктарын толук үйрөнүү процесси “башка маданиятты так, тереңирээк, ар тараптуу түшүнүүгө шарт түзөт” [2].

Мындай шартта жогорудагы маселелердин чечилишине азын-оолак болсо да салым кошуп, кызыгуу арткан жаран катары Баткен шаарынын Айтпай Имаров (кызыл топу), В.И. Ленин атындагы орто мектептеринин жана Баткен районунун Э.Эркебаев атындагы, “Бужум” орто мектептеринин мугалимдери менен биргеликте 5-7-класстарынын окуучуларынын учурдун талабына ылайык көп маданияттуулук, көп түрдүүлүк, көп улуттуулук жөнүндөгү түшүнүү деңгээлдерин аныктоо максатында иликтөө иштерин жүргүздүк. Бул максатка ылайык иликтөө ишине В.И. Ленин атындагы орто мектебинин 5-класстарынан 38, 6-класстарынан 49, 7-класстарынан 37 окуучу, бардыгы 124 окуучу, Айтпай Имаров (кызыл топу) атындагы орто мектебинин 5-класстарынан 42, 6-класстарынан 43, 7-класстарынан 38 окуучу, бардыгы 123 окуучу катышты. Ал эми Баткен районунун Э.Эркебаев атындагы орто мектебинин 5-класстарынан 24, 6-класстарынан 28, 7-класстарынан 32 окуучу, бардыгы 82 окуучу, “Бужум” орто мектебинин 5-класстарынан 34, 6-класстарынан 22, 7-класстарынан 36 окуучу, бардыгы 92 окуучу катышты. Жалпы 421 окуучу камтылды.

Изилдөөнүн алдына төмөнкүдөй милдеттерди койдук:

1) Англис тилин окутуунун алкагында көп маданияттуу билим берүү;

2) Өспүрүмдөрдүн англис тилин үйрөнүүгө болгон кызыгуусун өстүрүү менен көп түрдүү чөйрөдө маданияттуу ыңгайлашуусуна багыт берүү;

3) Чет элдик маданияттын өкүлдөрүнө толеранттуу мамиле жасоого багытталган негизде тарбия жүргүзүү.

Сурамжылоо жүргүзүү үчүн №1 анкетанын мазмунунда төмөнкү суроолор камтылган:

1. Сиз маданият дегенди кандай түшүнөсүз?

2. Сиз өзүңүздү маданияттуумун деп эсептейсизби?

3. Башка улуттагы элдерге карата мамилеңиз кандай?

4. “Ар бир улут өз мекенинде гана жашашы керек” дегенге макулсузбу?

5. Улуттар аралык келишпестиктин келип чыгуусунун себеби жөнүндө сиздин оюңуз кандай?

6. Сиздин досуңуздуң улуту сиз үчүн маанилүүбү?

7. Башка улуттардын каада-салтын жана маданиятын билүүнү каалайсызбы?

Анкеталык сурамжылоонун жыйынтыгын анализдегенибизде төмөнкүдөй маалыматтарга ээ болдук: Сурамжылоо жүргүзүү үчүн түзүлгөн анкетанын мазмунунда камтылган “Сиз маданият дегенди кандай түшүнөсүз?” – деген суроого “Акылдуулук, билимдүүлүк, башка бирөөнүн оюн сыйлай билүүчүлүк” – деген терең маанилүү ойду билдирген окуучулардын саны – 48 (11,4%), ал эми “Башка улуттагы элдердин маданиятын билүү жана аны сыйлоо” – деп жакындаштырылган мааниде жооп берген окуучулардын саны – 53 (12,5%), “Сылык болуу, жүрүм-турум эрежелерин сактоо” – деген үстүрт ойду билдирген окуучулардын саны – 142 (33,7%), “Баары туура” – деген бир кыйла жалпыланган маанидеги ойду билдирген окуучулардын саны – 178 (42,2,5%). Мындай ойлордун жыйынтыгын анализдөө менен өспүрүм курактагы окуучуларга “маданият” түшүнүгүн тереңдетилген деңгээлде окутуу маанилүү экендигине басым жасоого болот.

“Сиз өзүңүздү маданияттуумун деп эсептейсизби? – деген суроого “Ооба” – деген көңүл жылытарлык жоопторду 44 окуучу (10,4%), “Жок” – деген жоопту 87 окуучу (20,6%), “Билбейм” – деген өз оюн ачык айта албаган 177 окуучу (42%), “Кээде” – деп күмөн саноо менен жооп берген 103 окуучу (24,4%). Бул ойлорду анализдөө менен окуучулардын өзүн-өзү таануусу, өзүнүн жүрүм-турумун көзөмөлгө алуусу жөнүндөгү маселелер көңүл бурууга муктаж экендигин байкалып турат.

“Башка улуттагы элдерге карата мамилеңиз кандай?” – деген суроого “Башка улуттарды сыйлайм” – деп достук сезимдерди бийик кармаган окуучулардын саны – 69 (16,3%), “Башка улуттагы элдерге кайдыгер мамиледемин” – деп улуттардын баалуулугуна көңүл бурууну каалабаган окуучулардын саны – 27 (6,4%), “Билбейм” – деген өз оюн ачык айта албаган окуучулардын саны – 158 (37,5%), “Достошкум келет” – деген башка улуттагы элдердин өзгөчөлүгүн, каада-салтын үйрөнүүгө ынтызарлыгын билдирген окуучулардын саны – 167

(39,6%). Демек, башка улуттагы элдердин баалуулугу, каада-салты, үрп-адаттары, маданияты жөнүндөгү маалыматтарды окуучуларга кеңири жеткирүү зарылдыгы жаралат.

“Ар бир улут өз мекенинде гана жашашы керек” дегенге макулсузбу? – деген суроого “Ооба” – деп бул ойго маани бербеген сыяктуу жооп берген окуучулардын саны – 57 (13,5%), “Жок” – деп өзүнүн дүйнө элдерине болгон кеңири көз карашын билдирген окуучулардын саны – 29 (6,8%), “Билбейм” – деген өз оюн ачык айта албаган окуучулардын саны – 177 (42%), “Болушу мүмкүн” – деген кайдыгер маанидеги ойду билдирген окуучулардын саны – 158 (37,5%). Бул ойлорду анализдөө менен ааламдашуу шартында окуучулардын көп түрдүү, көп маданияттуу чөйрөгө ыңгайлашуусу жөнүндөгү маселелер иликтөөгө муктаж экендигин аныктоого болот.

“Улуттар аралык келишпестиктин келип чыгуусунун себеби жөнүндө сиздин оюңуз кандай?” – деген суроого “Элдердин маданиятынын жетишсиздиги” – деген үстүрт ойду билдирген окуучулардын саны – 153 (36,3%), “Окутуу, тарбиялоо, билим берүүнүн жетишсиздиги” – деген ачык, так, терең маанилүү жоопту берген окуучулардын саны – 17 (4,3%), “Улуттардын маданияты жөнүндөгү маалыматтын жетишсиздиги” – деп бир кыйла жакындаштырылган мааниде жооп берген окуучулардын саны – 93 (22%), “Улуттар аралык айырмачылыктар, экономикалык кыйынчылыктар” – деп социалдык-экономикалык шарттарга байланыштырып жооп берген окуучулардын саны – 158 (37,5%). Бул ойлорду анализдөө менен көп маданияттуу билим берүү, көп маданияттуулукка тарбиялоо негизги маселелердин бири экендигин айгинелөөгө болот.

“Сиздин досуңуздуң улуту сиз үчүн маанилүүбү?” – деген суроого “Ооба” – деп түшүнбөөчүлүк менен жооп берген окуучулардын саны – 77 (18,2%), “Жок” – деп улуттук баалуулукка терең маани берип жооп берген окуучулардын саны – 160 (38%), “Билбейм” – деген өз оюн ачык айта албаган окуучулардын саны – 148 (32,7%), “Болушу мүмкүн” – деген кайдигер маанидеги ойду билдирген окуучулардын саны – 36 (8,5%). Демек, өспүрүм курактагы окуучуларды көп түрдүү чөйрөдө ыңгайлашууга тарбиялоо жана көп маданияттуу жүрүм-турум эрежелерин калыптандыруу зарыл.

“Башка улуттардын каада-салтын жана маданиятын билүүнү каалайсызбы?” – деген суроого “Ооба” – деп көп маданияттуулукка кызыгуу менен жооп берген окуучулардын саны – 158 (37,5%). “Жок” – деп түшүнбөстүк менен жооп берген окуучулардын саны – 31 (7,3%), “Билбейм” – деген окуучулардын саны – 79 (18,7%), “Кээде” – деген кайдыгер маанидеги окуучулардын саны – 153 (36,3%).

Жыйынтыктап айтканда, жогоруда жүргүзүлгөн анализ бизге өспүрүм курактагы окуучуларды көп маданияттуу билим берүү аркылуу көп маданияттуулукка тарбиялоо зарылдыгын жаратты.

Көп маданияттуулукка тарбиялоо максаттуу түрдө багытталган бир ишмердүүлүк катары каралат. Ал төмөнкүлөргө багытталат:

- Окуучуга дүйнөлүк маданияттын баалуулуктарын жана өрнөктөрүн үйрөтүү;

- Окуучуда өз элинин маданиятын, өзүнүн кайсы улутка таандык экенин жакшы билип, маданияттар аралык баарлашууга болгон умтулуусун жаратуу;

- Окуучуга башка өлкөлөргө, калктарга жана маданияттарга толеранттуу жана достук мамиле жасоону үйрөтүү.

Тилдин жана маданияттын ортосунда тыгыз байланышы бар. Чет тилди үйрөнүп жатканда окуучулар баарлашуунун жаңы каражаттарын үйрөнүп, дүйнөлүк маданияттын баалуулуктары, өзгөчө үйрөнүп жаткан чет тилдин маданий баалуулуктары менен таанышышат: анын тарыхы, географиясы, илими, адабияты, искусствосу ж.б.

Англис тилин окутуу процессинде өспүрүмдөргө көп маданияттуу билим берүүнүн эффективдүүлүгү көп маданияттуу билим берүү боюнча педагогикалык моделдин ишке ашырылышы менен байла-

ныштуу. Бул модель окуучуларга чет элдик маданияты активдүү түрдө үйрөнүш үчүн ылайыктуу шарт түзө алган усулдардын, формалардын жана каражаттардын комплекси жана окуу материалдардын мазмунун тандап алуу иши аркылуу ишке ашат. Ошондой эле, анын ишке ашырылышы илимий принциптердин эсепке алынышы жана керектүү педагогикалык шарттардын колдонулушу менен коштолот. Бул моделдин натыйжалуулугу белгилүү критерийлер жана аларга тиешелүү көрсөткүчтөр жана деңгээлдер менен бааланат.

Адабияттар:

1. Барышников Н.В. Параметры обучения межкультурной коммуникации в средней школе. - М.: 2002-ж.
2. Воробьев В.В. Лингвокультурология. - М.: 1997-ж.
3. Кыргыз Республикасында көп маданияттуу жана көп тилдүү билим берүү концепциясы. - Бишкек: 2009-ж.
4. Макаев В.В. Поликультурное образование – актуальная проблема современной школы. / В.В Макаев, З.А. Малькова, Л.Л. Супрунова // Педагогика. /1999. - №4.

Рецензент: д.пед.н., профессор Асипова Н.А.